

**ПОСІБНИК
З НАДАННЯ ВИСОКОЯКІСНИХ
МУНІЦИПАЛЬНИХ ПОСЛУГ
ІЗ ВРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ**

«МОЯ ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВА ГРОМАДА»

2022

Посібник **«Моя гендерно чутлива громада»** підготували експертки **Аналітичного центру «ЮрФем»** за підтримки **Європейського Союзу і його держав-членів Німеччини, Швеції, Польщі, Данії, Естонії та Словенії**

Зміст цього дослідження є висновками та позицією дослідницької команди і в жодному разі не може сприйматися як такий, що відображає погляди Програми «U-LEAD з Європою», уряду України, Європейського Союзу і його держав-членів Німеччини, Швеції, Польщі, Данії, Естонії та Словенії.

У фокусі цього посібника рекомендації щодо врахування гендерного компонента при наданні соціальних, адміністративних, освітніх послуг на території громад в Україні, а також послуг у сфері охорони здоров'я, сформовані на успішних кейсах окремих територіальних громад. Особливо увагу приділено ролі Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад та плану дій із впровадження положень цієї Хартії громадами для досягнення гендерно чутливого підходу при наданні послуг у громадах.

Команда, що працювала над посібником:

Каріна Литвинюк, Марта Змисла, Катерина Шуневич

© Аналітичний центр «ЮрФем»

ЗМІСТ

Скорочені позначення	4
Слово до читачок/ів	5
Вступ	7
Розділ 1. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад як орієнтир для місцевого самоврядування у наданні муніципальних послуг	10
Розділ 2. Соціальні послуги, надання яких здійснюється на території громади: гендерний аспект та відповідні рекомендації	17
Розділ 3. Адміністративні послуги, надання яких здійснюється на території громади: гендерний аспект та відповідні рекомендації	28
Розділ 4. Охорона здоров'я: гендерний аспект та відповідні рекомендації	33
Розділ 5. Освіта: гендерний аспект та відповідні рекомендації	42
Додатки	
Додаток А. Типовий план дій після підписання Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад	55
Додаток Б. Рекомендовані нормативно-правові акти	56

СКОРОЧЕНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ЗДО	заклад дошкільної освіти
КМУ	Кабінет Міністрів України
Конвенція	Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами
ООН	Організація Об'єднаних Націй
Європейська хартія, Хартія	Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад
ЦНАП	центр надання адміністративних послуг

СЛОВО ДО ЧИТАЧОК/ІВ

Гендерно чутлива громада – це про створення безпечного середовища для всіх мешканців/нок громади. Це про відчуття безпеки кожного і кожної. Це про те, чи можемо ми безпечно пересуватися рідними вулицями, прямуючи з дому до школи, на роботу чи в магазин, чи можемо як мешканці громади реалізувати своє право на отримання соціальних послуг, медичної допомоги, безпечне місце проживання та інші адміністративні послуги.

Гендерно чутлива громада є комфортним місцем для мешканців/нок із сімейними обов'язками, де вони можуть вільно користуватися всіма соціальними й адміністративними послугами та мають до них доступ.

Планування місцевої інфраструктури з огляду на потреби всіх у громаді та доступність її з урахуванням гендерних потреб людей є надзвичайно важливим.

Особливо гостро це питання постало з початку повномасштабної війни росії проти України 24 лютого 2022 року.

Жінки з дітьми становлять 70 % з-поміж внутрішньо переміщених осіб. Вони були змушені залишити своє звичне місце проживання, роботу, навчальні заклади. Громади, які приймають внутрішньо переміщених осіб, відповідно, стикаються з викликом створення та впровадження гендерно чутливих послуг для цих осіб.

Окрім того, громади, які приймають сім'ї внутрішньо переміщених осіб, стикаються з викликами реагування на випадки гендерно зумовленого насильства у цих сім'ях, із потребою надання допомоги потерпілим від воєнних злочинів тощо.

Від того, як справляться громади з поставленим завданням, залежить, чи зможуть внутрішньо переміщені особи та всі мешканці/ки кожної громади почуватися безпечно.

Звичайно, досягти цього результату неможливо без залучення жінок до прийняття рішень на рівні громади.

Забезпечення належного представництва жінок на рівні ухвалення рішень є одним із завдань для досягнення п'ятої цілі сталого розвитку – **«забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат»**, яка затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 [«Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»](#). До інших завдань належать:

повсюдно ліквідувати всі форми дискримінації щодо всіх жінок і дівчат, зокрема викоренити усі форми насильства, ліквідувати всі форми дискримінації жінок на ринку праці, забезпечити належний доступ до репродуктивних послуг тощо.

Відповідно до Цілей сталого розвитку Україна розробила **Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року**, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 року.

Схвалення Стратегії зумовлено необхідністю забезпечення реалізації єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, вдосконалення механізмів її реалізації.

Стратегія сприяє виконанню завдань у сфері гендерної рівності в межах реалізації Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншої сторони, а також зобов'язань щодо євроатлантичної інтеграції, Директив Європейського Союзу щодо недискримінації та забезпечення гендерної рівності.

З огляду на це запропонований посібник містить інформацію та рекомендації щодо того, як створити безпечне гендерно чутливе середовище у громаді, як планувати надання послуг із врахуванням гендерного аспекту, тим самим забезпечити досягнення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Христина Кіт
голова Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем»

ВСТУП

Передача послуг з центрального рівня на місцевий, що частково відбулася внаслідок реформи децентралізації в Україні, підсилює роль територіальних громад, надаючи їм більш широкі повноваження та спроможності. Зокрема, на рівні громади легше визначити потреби жінок і чоловіків, надати послуги, отримати зворотний зв'язок, запровадити механізми взаємодії всіх зацікавлених сторін. Це дає можливість зробити послуги більш адресними, врахувати потреби й інтереси жінок і чоловіків у всій їх різноманітності, щоб «ніхто не залишився осторонь».

Відповідно, одним із завдань реформи децентралізації є зробити послугу «наближеною», тобто *доступною*¹, для мешканців/нок кожної територіальної громади, що відповідає ч.2 ст.4 Європейської хартії місцевого самоврядування², яка передбачає можливість органів місцевого самоврядування вирішувати вільно будь-які питання, які належать до сфери їхньої компетенції.

Іншим важливим документом, який визначає вагому роль органів місцевого самоврядування у процесах найбільш повного впровадження принципу гендерної рівності на місцях, є Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, розроблена Радою європейських муніципалітетів і регіонів³. Положення цієї Хартії містять заклик до *місцевих та регіональних органів самоврядування взяти на себе зобов'язання використовувати наявні повноваження і партнерства для досягнення більшої рівності своїх громадян*. Підписання Хартії дозволяє органам місцевого самоврядування публічно продемонструвати *відданість принципам рівності жінок і чоловіків та зобов'язання реалізувати їх на території своєї діяльності*.

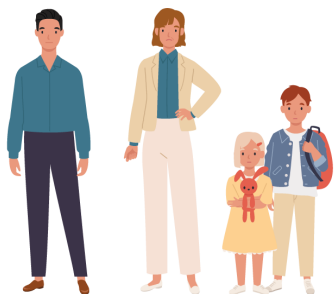
20 червня 2022 року був прийнятий Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», відповідно до якого Україна заявляє, що буде застосовувати Конвенцію (*через органи місцевого самоврядування також*) відповідно до цінностей, принципів і норм, визначених Конституцією України, зокрема щодо захисту прав людини та основних свобод, рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, гендерної ідентичності, формування відповідального материнства та батьківства, підтримки сім'ї та охорони дитинства.

¹ Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалена розпорядженням КМУ від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

² Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

³ Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад від 01.05.2006. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/hartiya_ukr.pdf

Виходячи із зазначеного, усі послуги, які пропонуються до надання в межах територіальної громади, мали б надаватися з урахуванням *гендерного компонента*, який полягає в тому, що

жінки та чоловіки повинні мати рівні можливості для отримання послуг незалежно від впливу зовнішніх факторів, а також при наданні таких послуг мають бути враховані права й інтереси дітей.

За такого підходу послуга, яка надається в межах територіальної громади, стає гендерно чутливою.

Гендерно чутливі послуги – це послуги, які відповідають потребам і пріоритетам жінок та чоловіків з урахуванням їх віку, стану здоров'я, інвалідності, етнічної належності, сексуальної орієнтації та соціального контексту⁴.

У випадку, якщо громада зможе на основі аналізу потреб своїх мешканців/нок забезпечити надання таких гендерно чутливих послуг систематично, а останні матимуть попит серед отримувачів, така громада може вважатися гендерно чутливою.

⁴ Іваніна Т., Кисельова О., Колодій М. Гендерно орієнтоване врядування: практ. посіб. Київ: Вид.-поліграф. компанія «Юстон», 2021. 116 с. URL: <http://surl.li/crjdt>

Гендерний компонент у наданні послуг може стосуватися кількох аспектів:

1) чи має особа, зважаючи на свій сімейний стан, зайнятість доглядовою працею тощо, фізичну можливість звернутися за отриманням послуги;

2) чи під час надання послуг враховуються конкретні особливості особи заявника/ці.

Варто відзначити, що жінки і чоловіки, зважаючи на їх вік, місце проживання, сімейний статус, можуть мати різні потреби та стикаються з різними бар'єрами на шляху до отримання будь-якої послуги, яка пропонується в громаді.

Так, наприклад, іноді можливість звернення жінок до органу, який надає послуги, для їх отримання може бути утруднена через брак часу, оскільки жінкам доводиться вирішувати питання, які пов'язані з дітьми та домашньою роботою.

Саме тому цей посібник має на **мети**:

- роз'яснити гендерний компонент окремих послуг, які надаються в межах територіальних громад;
- сформулювати рекомендації для того, щоб послуга була надана з урахуванням гендерного компонента;
- дослідити роль Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад для досягнення балансу при врахуванні інтересів жінок та чоловіків під час надання послуг в умовах децентралізації;
- запропонувати план дій для досягнення гендерної рівності під час надання послуг у громадах з урахуванням положень Європейської хартії рівності жінок і чоловіків.

**ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ РІВНОСТІ ЖІНОК І
ЧОЛОВІКІВ У ЖИТТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД
ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У НАДАННІ МУНІЦИПАЛЬНИХ ПОСЛУГ**

РОЗДІЛ 1

Допомогти органам місцевого самоврядування досягати рівності у громадах покликана **Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад** (далі – Хартія, Європейська хартія). Її 2004 року розробила Рада європейських муніципалітетів і регіонів. Усього налічується 1847 підписантів Хартії із 36 країн Європи. Серед них є й Україна. Зокрема, рішення про приєднання до Хартії схвалили міста *Вінниця* (2017 рік), *Житомир*, *Ірпінь Київської області* (2018 рік), *Київ* (2019). Станом на серпень 2021 року понад 80 органів місцевого самоврядування в Україні підписали Європейську хартію⁵.

Хартія, підтримана Європейською комісією, закликає місцеві та регіональні органи самоврядування взяти на себе зобов'язання використовувати чинні повноваження і партнерства для досягнення рівності своїх громадян. Підписання Хартії дозволяє органам місцевого самоврядування публічно продемонструвати відданість принципам рівності жінок і чоловіків та зобов'язання реалізувати їх на території своєї діяльності.

У Вступі Хартії обумовлюється **мета підписання Хартії**: запрошення місцевих та регіональних органів самоврядування Європи до підписання цієї Хартії здійснюється для того, щоб публічно продемонструвати прийняття принципу рівності жінок і чоловіків, та для того, щоб на території їхньої діяльності реалізовувалися зобов'язання, які викладені в Хартії. Автори Хартії зазначають, що:

«...рівність жінок і чоловіків є одним з основних прав усіх громадян та фундаментальною цінністю будь-якої демократичної держави. Щоб досягти цього, таке право має бути не тільки юридично визнаним, але й ефективно застосовуватися до всіх аспектів життя: політичного, економічного, соціального і культурного».

Відповідно, важливість підписання Хартії зумовлена тим, що саме органи місцевого самоврядування можуть сприяти впровадженню рівності жінок і чоловіків на місцевому рівні:

⁵ Розпорядження КМУ «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки» від 12.08.2022 № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>

«...місцеві та регіональні органи самоврядування в цілях наближення компонента державного управління до людей повинні створити кращу платформу для боротьби з існуванням і відтворенням нерівності та для розширення можливостей справді рівноправного суспільства. На основі їхніх компетенцій та співпраці з широким колом місцевих зацікавлених сторін можуть бути реалізовані конкретні дії на користь рівності між жінками та чоловіками».

Основним завданням населеного пункту-підписанта виступає визнання і повага відповідних прав і принципів рівності жінок і чоловіків, сприяння їх реалізації, а також протидія зневазі та дискримінації за ознакою статі.

	<p>Серед основних принципів, реалізація яких гарантується внаслідок приєднання до Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, є такі:</p>
	<p>рівність жінок і чоловіків є фундаментальним правом (органи місцевого самоврядування повинні вживати заходів для ліквідації форм прямої чи непрямой дискримінації);</p>
	<p>боротьба з різними формами дискримінації та зневаги;</p>
	<p>збалансована участь жінок і чоловіків у прийнятті рішень є передумовою демократичного суспільства (запровадження заходів і прийняття відповідної стратегії для просування збалансованого представництва й участі жінок і чоловіків у всіх сферах прийняття рішень);</p>
	<p>викорінення стереотипів є основоположним для досягнення рівності між жінками і чоловіками;</p>

	<p>інтеграція гендерної перспективи до усіх видів діяльності місцевих і регіональних органів (із цією метою треба аналізувати і брати до уваги локальний досвід жінок на рівні їхнього повсякденного життя, зважаючи на умови їх проживання та праці);</p>
	<p>прийняття плану дій і програми з належним фінансуванням як необхідного інструменту для сприяння досягненню рівності жінок і чоловіків.</p>

Сприяти населеному пункту-підписанту у впровадженні вищезазначених принципів можуть партнери населеного пункту (і з публічного, і з приватного сектору), а також громадські організації, з якими населений пункт-підписант зобов'язується співпрацювати для кращого сприяння більшій рівності жінок і чоловіків у всіх аспектах життя у сфері своєї діяльності.

При цьому першим необхідним кроком після приєднання до Хартії є розробка підписантом **Плану дій для досягнення рівності**, у якому визначаються пріоритети, етапи та ресурси для їх реалізації (див. *детальніше Додаток А*). Прикладом такого Плану може слугувати розроблений у березні 2021 року Київською міською державною адміністрацією План дій з досягнення рівності та імплементації Європейської Хартії рівності жінок і чоловіків у житті територіальної громади міста Києва на 2021–2023 роки⁶.

Підписання Хартії свідчить, що населений пункт готовий організувати *політичне, культурне, соціальне життя громади*, з урахуванням засади рівності чоловіків та жінок. Зокрема, це стосується:

- збалансованого представництва жінок і чоловіків у політичному житті (в контексті рівності при голосуванні, висуванні кандидатур на обрання до виборних органів та в головуванні у таких виборних органах; участі в розробці та імплементації політики);
- заборони дискримінації, зокрема за ознакою соціально-економічного стану;

⁶ Про затвердження Плану дій з досягнення рівності та імплементації Європейської Хартії рівності жінок і чоловіків у житті територіальної громади міста Києва на 2021–2023 роки. URL: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_zatverdzhennya_planu_diy_z_dosyagnennya_rivnosti_ta_implementatsi_yevropeysko_khartii_rivnosti_zhinok_i_cholovikiv_u_zhitti_teritorialno_gromadi_mista_kiyeva_na_20212023_roki/blkzy9m34x_kmda_47_5/

- забезпечення рівних можливостей у всіх сферах зайнятості, зокрема щодо організації роботи та умов праці;
- сприяння дотриманню рівності між жінками та чоловіками при виконанні населеним пунктом-підписантом своїх функцій та обов'язків у сфері публічних закупівель;
- гарантування права кожного на освіту, зокрема права на доступ до будь-якої професійної освіти і неперервного навчання;
- гарантування доступу до належного медичного обслуговування, медичної допомоги і профілактичної медичної допомоги як для жінок, так і для чоловіків;
- забезпечення рівного доступу до соціальних послуг та отримання соціальної допомоги за потреби;
- визнання права кожної людини на участь у культурному житті та доступу до творів мистецтва;
- право кожної жінки і кожного чоловіка на особисту безпеку і свободу пересування;
- врахування у сфері економічного розвитку потреб й інтересів жінок і чоловіків, можливостей для забезпечення рівності між ними.

Зважаючи на те, що органи місцевого самоврядування наділені відповідними владними повноваженнями для впровадження політики на місцевому рівні, а також з уваги на їхню співпрацю з представниками громадських організацій, **саме місто, село, селище виступає первинною ланкою для впровадження принципу рівності жінок і чоловіків**, а також його ефективного застосування в політичній, економічній, культурній та соціальній сферах життя. Збалансована участь жінок і чоловіків в ухваленні рішень є необхідною передумовою становлення та розвитку демократичного суспільства.

Задля забезпечення врахування гендерного компонента при наданні послуг на місцевому рівні необхідно, щоб територіальні одиниці долучились до Хартії шляхом приєднання, адже це дає такі *переваги*:

- рівність жінок і чоловіків є основою правового та демократичного суспільства. Ця рівність має не тільки бути юридично закріплена, але й фактично застосовуватися в політичному, економічному, соціальному та культурному житті;

- спрямованість на подолання всіх видів дискримінації на місцевому рівні;
- органи місцевого самоврядування мають можливість самостійно, враховуючи потреби своєї громади, розробляти та впроваджувати локальні програми в межах своєї територіальної громади для досягнення фактичної рівності, визначати ресурси для їх впровадження;
- приєднання до Хартії є публічним визнанням принципу рівності, що впливає на створення та реалізацію гендерної політики в державі загалом.

Кейси окремих міст-підписантів Хартії

Житомир⁷

Місто Житомир після приєднання до Хартії⁸ провело дослідження «гендерне обличчя Житомира: вчора, сьогодні, завтра». Це дослідження було ініційоване Управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту Житомирської міської ради та мало на меті розкрити стан впровадження гендерної рівності у місті за період дії Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» у 2006–2010 роках. Основною метою цього дослідження було зібрати розподілену за статтю статистику за 2012–2017 рр. (аналіз, таблиці, діаграми) для виявлення потреб громади, а також сформулювати загальні рекомендації для ухвалення ефективних управлінських рішень з урахуванням потреб жінок і чоловіків. За результатами дослідження у 2019 році Житомирською міською радою було затверджено цільову програму «Житомирська об'єднана територіальна громада – територія рівних можливостей» на 2020–2025 роки, у якій визначені очікувані результати та план дій на 5 років з розширення доступу жінок і чоловіків до послуг шляхом врахування практичних гендерних потреб⁹.

Покровська громада (Дніпропетровщина)

У 2018 році Покровськ приєднався до Європейської Хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад¹⁰. Одним із перших кроків для впровадження принципу рівності, передбаченого Хартією, було створення комунального

⁷ Гендерне обличчя Житомира: вчора, сьогодні, завтра. URL:

<http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Genderne-oblichchya-ZHitomira.pdf>

⁸ Місто без дискримінацій: Житомир приєднався до Хартії рівності чоловіків і жінок. URL:

<https://zt-rada.gov.ua/?pages=4350>

⁹ Цільова програма «Житомирська об'єднана територіальна громада – територія рівних можливостей» на 2020–2025 роки. URL: <https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1573485863.pdf>

¹⁰ Сайт Покровської міської ради. URL:

<http://www.old.pokrovsk-rada.gov.ua/index.php/dokumenti/rishennya-miskoji-radi/4112-rishennya-59-sessiji-miskoji-radi-7-go-sklikannya>

закладу – молодіжного центру, у якому проводяться освітні заходи у сфері рівності, зокрема – заходи щодо реагування та протидії домашньому насильству. З цією ж метою був створений центр соціальних служб, при якому функціонує відділ протидії домашньому насильству¹¹.

Новоукраїнська громада (Кіровоградщина)

У жовтні 2018 року Новоукраїнська громада приєдналась до Європейської Хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад¹². Опісля цього в громаді було проведено гендерний аналіз в окремих сферах з метою виявлення потреб чоловіків та жінок. Так, до прикладу, у 2017–2018 роках був проведений гендерний аналіз послуг позашкільної освіти у громаді, за результатами якого було виявлено, що такі послуги надавалися переважно за декоративно-прикладним та естетично-художнім напрямом. Користувалися послугами здебільшого дівчата; хлопці ж відвідували нечисленні технічні гуртки, на яких дівчат майже не було¹³. Цей аналіз допоміг реально оцінити ситуацію в громаді та формування комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів для перебудови роботи центру дитячої та юнацької творчості «ЗОРІТ» у відповідності до потреб дівчат та хлопців різних вікових категорій¹⁴. Громада впроваджує ініціативи, які покликані допомагати чоловікам та жінкам ставати активними у громаді та впроваджувати заходи щодо втілення гендерного компонента у життя громади, зокрема розпорядженням Новоукраїнського міського голови від 29 березня 2021 року було затверджено склад Координаційної ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству та торгівлі людьми у новій редакції¹⁵.

¹¹ Гендерно орієнтоване врядування: як рівність робить людей щасливішими. URL: <https://50vidotkiv.org.ua/genderno-oriyentovane-vryaduvannya-yak-rivnist-robyt-lyudej-shhaslyvishymy/>

¹² 36 сесія Новоукраїнської міської ради від 16.10.18. URL: <http://www.nu-rada.gov.ua/images/stories/1PDF/10/16/r36.pdf>

¹³ Запровадження гендерно орієнтованого бюджетування в об'єднаних територіальних громадах України. Підхід та досвід національного Демократичного Інституту. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/536/GRB-handbook.pdf>

¹⁴ Там само.

¹⁵ Сайт Новоукраїнської міської ради. URL: <https://novoukr-otg.gov.ua/news/1656502538/>

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ, НАДАННЯ ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ НА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ТА ВІДПОВІДНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

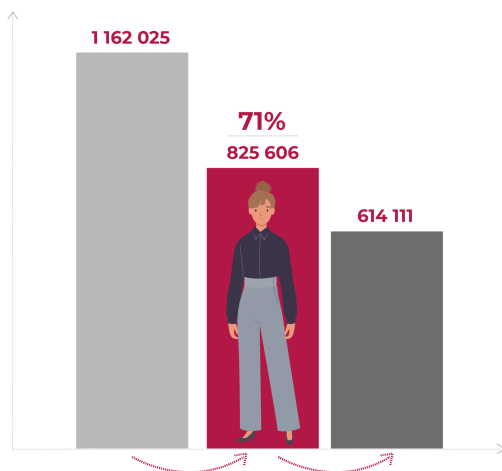
РОЗДІЛ 2

Під **соціальними послугами** варто розуміти дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їхніх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають (ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги»¹⁶).

Під *соціальними послугами* варто розуміти дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їхніх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають (ст.1 Закону України «Про соціальні послуги»¹⁷). Законодавство виділяє чинники, що можуть спричинити складні життєві обставини. Серед таких: похилий вік, інвалідність, малозабезпеченість особи, поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків, жорстоке поводження з дитиною, насильство за ознакою статі, домашнє насильство, потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

До осіб/сімей, які мають найвищий ризик потрапити у складні життєві обставини, належать особи/сім'ї, де триває процес розлучення батьків і вирішується спір між матір'ю та батьком щодо визначення місця проживання дітей, участі батьків у їх вихованні; жінки, які виявили намір відмовитися від новонародженої дитини; неповнолітні одинокі матері (батьки); внутрішньо переміщені особи тощо.

Згідно з даними державної статистики, кількість громадян, які перебували у складних життєвих обставинах і потребували надання соціальних послуг, протягом 2020 року становила 1 162 025 людей, з них 71 % – жінки (825 606, серед яких 614 111 жінки, які проживають у сільській місцевості)¹⁸. Тож саме жінки становлять основну частку тих, хто отримує соціальні послуги.

¹⁶ Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

¹⁷ Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

¹⁸ Статистичні дані системи Міністерства охорони здоров'я України. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdanMMXIX.html>

Така статистика є закономірним наслідком усталеного стереотипного підходу до ролі жінки в суспільстві. Так, у більшості випадків саме на жінках лежить обов'язок догляду за дітьми та літніми людьми. Після розлучення, як правило, діти залишаються з матерями. Саме жінки в більшості випадків є постраждалими від домашнього насильства. Жінки отримують менші заробітні плати, ніж чоловіки, обіймаючи однакові посади.

Від початку повномасштабної війни проти України, яку росія розв'язала 24 лютого 2022 року, саме жінки з дітьми становлять найбільшу частку внутрішньо переміщених осіб та були змушені покинути свій дім, місце праці.

За даними **Міжнародної організації з міграції**, станом на **23 серпня 2022 року** кількість внутрішньо переміщених осіб в межах України становить **697 500 осіб, з яких 70 % – жінки**¹⁹. Водночас навантаження на жінок, пов'язане з доглядом та працею та забезпеченням членів сім'ї, збільшилося в кілька разів, хоч і не всі жінки з-поміж внутрішньо переміщених осіб змогли знайти роботу. Тож кількість сімей, які опинилися у складних життєвих

¹⁹ Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення, раунд 8, 17–23 серпня 2022 року.
URL:
<https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-8-17-23>

обставинах через війну, буде збільшуватись, пропорційно зростатиме й кількість жінок, які перебувають у скрутному становищі.

Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 07.05.2022 № 560 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях»²⁰ урегульовано питання надання соціальних послуг особам, які опинились у складних життєвих обставинах, екстрено (кризово) в умовах воєнного стану. Серед іншого передбачено, що громадяни, які опинились у складних життєвих обставинах, під час воєнного стану зможуть отримати життєво необхідні соціальні послуги, в тому числі притулок або стаціонарний догляд, лише за заявою, а відповідні рішення уповноважені органи або надавачі послуг прийматимуть протягом 1 доби. Для того щоб під час воєнного стану в Україні (з 24 лютого 2022 року і донині²¹) розширити можливості для людей отримувати соціальні послуги, спрощено критерії діяльності надавачів соціальних послуг на час воєнного або надзвичайного стану. Зокрема, вони зможуть залучати до надання послуг працівників і волонтерів, які не мають документів, що підтверджують їхній фаховий рівень. Натомість надавачі окремих соціальних послуг повинні підготувати та облаштувати укриття для отримувачів послуг та персоналу²². Загалом серед 18 базових послуг²³, які надаються на місцевому рівні, у фокусі цього аналізу *кризове та екстрене втручання, надання притулку, консультування*²⁴.

Кризове та екстрене втручання як соціальна послуга

Кризове та екстрене втручання – це комплексна соціальна послуга, яку можна отримати протягом 24 годин після повідомлення про кризову ситуацію (наприклад, домашнє насильство, наслідки воєнних злочинів РФ тощо.). Надавачем послуги є центри надання соціальних послуг, територіальні центри соціального обслуговування, а також районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, сільські, селищні, міські ради. Така послуга є комплексною через те, що різні спеціалісти надають допомогу

²⁰ Постанова КМУ «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 07.05.2022 № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text>

²¹ Йдеться про серпень 2022 року.

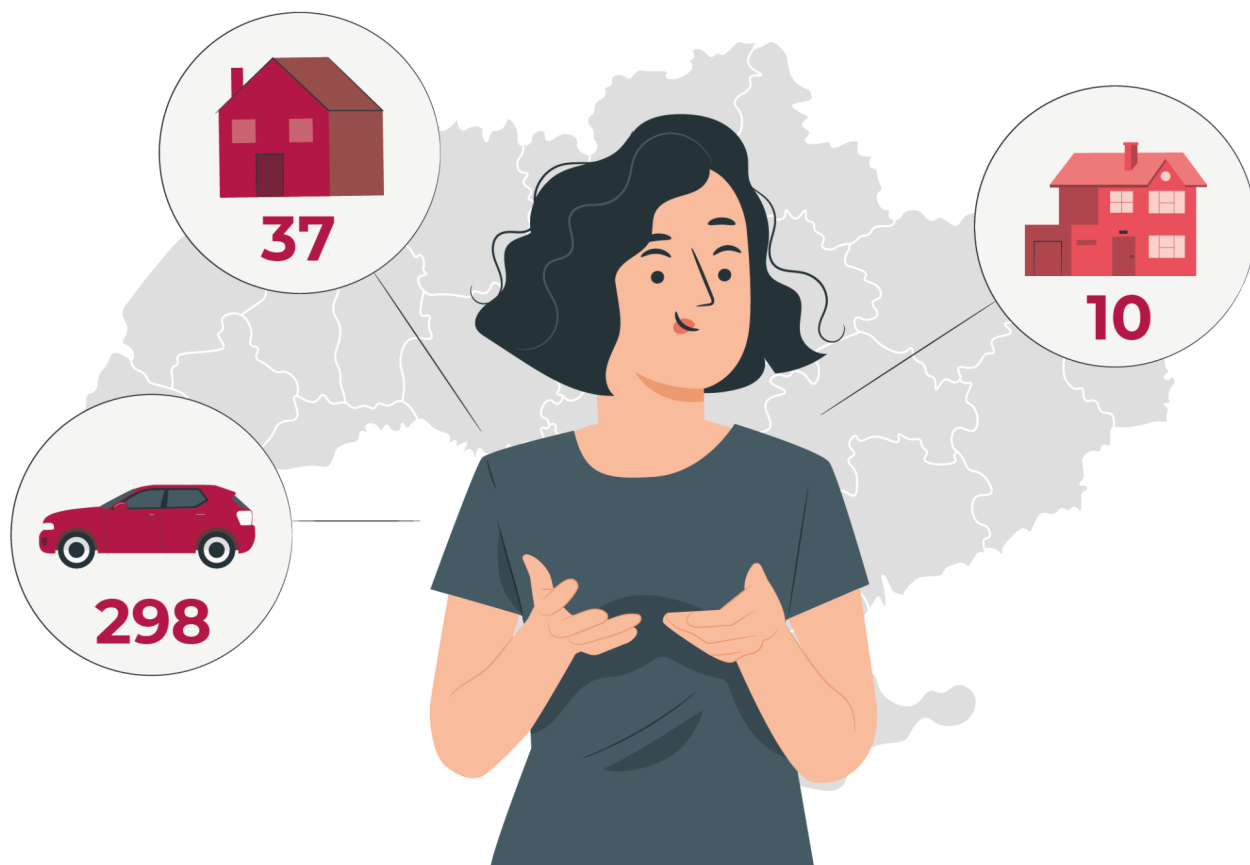
²² Надання соціальних послуг в умовах воєнного або надзвичайного стану в Україні. URL: <https://dn.gov.ua/news/nadannya-socialnih-poslug-v-umovah-voennogo-abo-nadzvichajnogo-stanu-v-ukrayini>

²³ Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (Стаття 16)

²⁴ У фокусі дослідження були три соціальні послуги: *кризове та екстрене втручання, надання притулку, консультування*, оскільки саме ці послуги найчастіше надаються потерпілим від насильства та сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

постраждалим: юридичну, медичну, психологічну, а також притулок. За наявності загрози життю чи здоров'ю особи надавач соціальної послуги негайно повідомляє органи Національної поліції України та службу у справах дітей.

Надання притулку та надання мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги постраждалим як соціальна послуга

Станом на **1 квітня 2021 року** у **18 областях та столиці України** діяли **37 притулків для потерпілих від домашнього насильства**. Також в країні діяли **298 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги** постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі²⁵. Станом на **1 січня 2021 року** створено **10 денних центрів соціально-психологічної допомоги** постраждалим особам²⁶. Усі ці спеціалізовані служби підтримки надають соціальні послуги, зокрема

²⁵ Міністерство соціальної політики приєднується до онлайн-марафону #миEUкраїна до святкування Дня Європи в Україні. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20033.html>

²⁶ Уряд затвердив Державну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnu-programu-zapobigannya-ta-protidiyi-domashnomu-nasilstvu-ta-nasilstvu-za-oznakoyu-stati-na-period-do-2025-roku>

тимчасовий притулок особам, постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. В умовах воєнного стану та численних злочинів рф проти цивільного населення України мобільні бригади працюють також з тими, хто піддавався насильству, зокрема сексуальному, катуванню тощо.

Станом на **2022 рік** в **17 містах** України діє **30 бригад соціально-психологічної допомоги**. Фахівці бригад консультують постраждалих від домашнього насильства, а також постраждалих від насильства з боку військових рф з правових, медичних, психологічних та інших нагальних питань.

Однак така послуга є малодоступною, тобто немає достатньої кількості притулків та мобільних бригад, які готові оперативно реагувати на запити мешканців територіальних громад. Ще одна перешкода: іноді поліція не надає допомогу і не фіксує випадків насильства, наприклад, не сприймає серйозно звернення дітей та не реєструє такі звернення. Це позбавляє можливості потрапити до притулку²⁷.

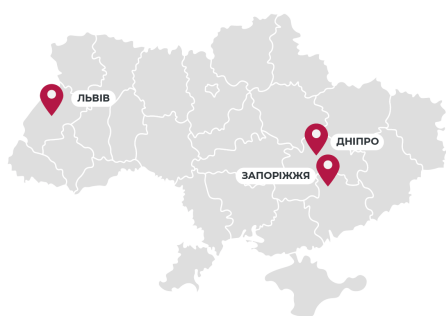
²⁷ Залишайтеся в безпеці: як працює система шелтерів в Україні. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/zalyshaitesia-v-bezpetsi-iaak-pratsiuie-systema-shelteriv-v-ukraini?locale=ru>

Консультування як соціальна послуга

Поширення набуває практика створення при органах місцевого самоврядування спеціалізованих служб первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, а також постраждали від воєнних злочинів рф. Ці служби дають можливість здійснювати такі заходи для допомоги постраждалим: надавати первинну консультаційну та психологічну допомогу, зокрема із залученням фахівців інших загальних або спеціалізованих служб підтримки; надавати постраждалій особі або її законному представникові інформацію про права такої особи, а також отримання нею подальшої підтримки та надання їй за потреби контактів суб'єктів соціальної роботи; оцінювати потреби постраждалої особи; визначати необхідність в екстреній психологічній допомозі (кризовій інтервенції) та вирішувати питання щодо скерування постраждалої особи до загальної чи спеціалізованої служби підтримки постраждалих осіб; надавати юридичну допомогу. Такі служби успішно функціонують у Донецькій області²⁸, Києві²⁹, Рівненській області³⁰.

Центри допомоги врятованим

3 травня 2022 року між Урядом України та ООН було підписано меморандум про співробітництво щодо запобігання та протидії сексуальному насильству в умовах війни. Для надання комплексної допомоги особам, які у зв'язку з війною постраждали від насильства, зокрема сексуального, в Україні почали створювати Центри допомоги врятованим. Такі центри функціонують у

- **Запоріжжі**
- **Дніпрі**
- **Львові**

Центри допомоги врятованим – це державні установи, створені Урядом України у партнерстві з UNFPA, де люди, котрі виїхали зі зони активних бойових дій та/або тимчасово

²⁸ На Донеччині відкрито центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21239.html>

²⁹ В Оболонському районі з'явилася спеціалізована служба допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/v_obolonskomu_rayoni_zyavilasya_spetsializovana_sluzhba_dopomogi_osobam_yaki_postrazhdali_vid_domashnogo_nasilstva/

³⁰ Діє спеціалізована служба первинного соціально-психологічного консультування. URL: <https://sarny-rada.gov.ua/pres-centr/5262-diye-specializovana-sluzhba-pervinnogo-socialno-psihologichnogo-konsultuvannya.html>

окупованих територій, можуть отримати комплексну соціально-психологічну підтримку в одному місці. Окрім того, тут допомогу можуть отримати і місцеві мешканці та всі, хто звернеться.

У роботі з усіма клієнтами (ВПО, місцевими жителями та усіма, хто звертається по допомогу) Центри надають:

- первинне психологічне консультування для нормалізації психоемоційного стану (у роботі з усіма ВПО);
- консультації соціальних працівників щодо прав і наявної підтримки ВПО (гуманітарна допомога, інформація про центри підтримки ВПО з розміщення, поселення тощо);
- консультації юристів системи безоплатної правової допомоги;

а в разі виявлення випадків насильства:

- спеціалізоване соціально-психологічне консультування (у співпраці з мобільною бригадою соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства);
- ведення випадку (case management), за яким фахівець Центру відповідно до потреб постраждалої особи поєднує її з надавачами відповідних послуг (наприклад, медичної допомоги, правової допомоги, розміщення у притулку для постраждалих від насильства тощо) – фахівець самостійно контактує з усіма релевантними надавачами послуг та супроводжує постраждалу особу в процесі отримання допомоги.

У кожному Центрі працюють:

- соціальні працівники,
- психологи, зокрема дитячі та психологи для надання спеціалізованої соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства,
- юристи;
- спеціалісти ведення випадків для надання комплексної спеціалізованої допомоги у разі насильства, пов'язаного з війною, та забезпечення доступу постраждалих до необхідної підтримки.

Підтримка надається: безпечно (допомога надається в безпечних та комфортних умовах), конфіденційно (особистість клієнта/ки Центру не розголошується без інформованої згоди клієнта/ки), безоплатно (клієнт/ка не платить за жоден з видів допомоги, консультації тощо) та безумовно (клієнт/ка не має надавати докази того, що він/вона зазнали насильства, для того щоб отримати підтримку).

	<p>РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ</p>
	<p><i>для органів місцевого самоврядування:</i></p>
	<p>збирати, аналізувати та оприлюднювати статистику, які соціальні послуги найбільш поширені в межах територіальної громади, хто належить до вразливих груп, аналізувати смертність з точки зору віку, статі, соціального статусу;</p>
	<p>удосконалити систему фінансування соціальних установ, зокрема притулків /шелтерів; створити об'єднані бюджетні програми, акумулювати кошти, за рахунок яких можна фінансувати інтегровані базові соціальні послуги;</p>
	<p>проводити роз'яснювальні заходи серед населення щодо видів соціальних послуг, хто їх надає та порядку їх отримання;</p>
	<p>забезпечити доступ до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб від війни, для отримання соціальних послуг медичної, соціальної, психологічної допомоги та тимчасового притулку для постраждалих осіб;</p>
	<p>розширювати мережу притулків для потерпілих від гендерно зумовленого насильства, збільшити кількість бригад соціально-психологічної допомоги.</p>
	<p>РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВРАХУВАННЯ ПІД ЧАС НАДАННЯ ПОСЛУГИ:</p>
	<p>надати кожній постраждалій особі від війни, гендерно зумовленого насильства тощо, інформацію про її права та можливості реалізації таких прав зрозумілою для неї мовою або через перекладача чи залучену третю особу, яка володіє мовою, зрозумілою постраждалій особі (зокрема, особам з порушеннями слуху – з допомогою перекладача жестової мови чи онлайн-перекладу жестовою мовою із застосуванням</p>

	<p>мобільних додатків), та забезпечення реалізації таких прав; надавати вичерпну інформацію про надану послугу;</p>
	<p>застосовувати гендерно чутливий підхід (з урахуванням фізичного і психологічного стану отримувачів соціальної послуги) та з повагою ставитись до раси, національності, культури, віросповідання, статі, віку, фізичних або розумових чи інших індивідуальних особливостей отримувачів соціальної послуги.</p>

**АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ, НАДАННЯ ЯКИХ
ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ НА ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ:
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ТА ВІДПОВІДНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ**

РОЗДІЛ 3

Адміністративні послуги є видом публічних послуг, які надаються в громаді та покликані забезпечити поточні потреби мешканців задля набуття ними відповідних прав та обов'язків.

До прикладу:

- *послуга з надання допомоги при народженні дитини.* Така допомога надається одному з батьків дитини (опікунові), який постійно проживає разом з дитиною за місцем проживання на підставі свідоцтва про народження дитини, рішення про встановлення опіки (опікунам) за умови пред'явлення паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, якщо звернення надійшло протягом 12 місяців з дня народження дитини;
- *отримання висновку про визначення місця проживання дитини, а також послуга, пов'язана зі встановленням днів та годин побачень з дитиною.* При отриманні заявниками цієї послуги центри надання адміністративних послуг є посередниками, отримуючи відповідні документи від заявників та передаючи їх до органів опіки та піклування;
- *послуги, пов'язані з виплатою допомоги на дітей, які виховуються в багатодітній сім'ї, оформлення та видача паспортів для виїзду за кордон, оформлення та видача довідок про реєстрацію місця проживання;*
- *реєстрація місця проживання дитини.*

За загальним правилом, адміністративні послуги надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг. Староста може надавати адміністративні послуги, виконувати окремі завдання адміністратора, пов'язані з наданням адміністративних послуг, отримувати заяви, документи та видавати результати адміністративних послуг.

Староста є головою старостинського округу, членом виконавчого комітету об'єднаної громади за посадою. Основним завданням старости є представлення інтересів жителів громади та здійснення комунікації між місцевою владою та жителями старостинського округу. Окрім цього, старості, згідно з відповідним рішенням місцевої ради, можуть бути делеговані повноваження з надання адміністративних послуг чи вчинення

реєстраційних / нотаріальних дій. Наприклад, видача довідки про склад сім'ї, видача довідки про місце проживання та реєстрацію громадян, здійснення повноваження у сфері реєстрації та зняття з реєстрації місця проживання/перебування осіб за заявами осіб, які зареєстровані та проживають на території відповідних населених пунктів, здійснення державної реєстрації актів цивільного стану про народження фізичної особи та її походження, шлюбу, смерті тощо.

Приклад. З переліком послуг, які надаються старостами сіл Староушицької селищної ради, Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, можна ознайомитись на сайті <https://staroushytska-gromada.gov.ua/poslugi-00-14-07-09-03-2018/>. З аналізу цього переліку вбачається, що староста уповноважений на надання різноманітних довідок (довідка про склад сім'ї призовника, довідки про склад сім'ї для призначення державних соціальних допомог та житлових субсидій тощо), які потрібні для отримання адміністративних чи соціальних послуг у подальшому.

Варто враховувати, що звернутися по такі послуги можуть заявники/ці разом з дітьми, тому добре було б надавати їх у найкоротший строк, а ще – створити в місці надання таких послуг відповідний дитячий простір, де можна було б залишити дитину на час отримання послуги.

Варто звернути увагу й на те, що, до прикладу, центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАПи) надають послуги, які пов'язані зі сферою сімейних відносин, соціальною сферою тощо. **ЦНАПи** виступають посередниками при передачі документів в органи опіки та піклування, у питаннях, що стосуються визначення місця проживання дитини з одним із батьків, про встановлення днів та годин зустрічей одним із батьків, у разі наявності перешкод у спілкуванні з дитиною, створення будинку дитячого типу тощо. Зазвичай до таких послуг вдаються жінки, які виховують дітей самостійно, чоловіки, які проживають окремо від дитини, люди похилого віку – бабусі чи дідусі, які не можуть безперешкодно спілкуватися з онуками тощо. Тому людина, яка прийшла у ЦНАП за відповідною послугою, а особливо це стосується тих, які проживають у віддалених районах громади, може потребувати правової допомоги. Саме тому доцільно розглянути розміщення центрів надання безоплатної правової допомоги максимально наближено до ЦНАПів, а то й безпосередньо в одному приміщенні з ними.

Важливо, щоб процедура отримання адміністративної послуги була максимально спрощеною для заявників/ць, зокрема це стосується можливості на місці отримати потрібні документи.

Наприклад, однією з адміністративних послуг є *послуга про створення прийомної сім'ї*. Серед документів, які треба подати для її отримання, є, зокрема: довідка про проходження навчання кандидата у прийомні батьки, довідка про відсутність хронічних захворювань, довідка про наявність або відсутність виконавчих проваджень, а також довідка про наявність або відсутність судимості. Серед інших послуг, де також потрібно зібрати

відповідні документи в інших уповноважених органах, є, скажімо, *послуга із влаштування дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, на повне державне забезпечення в дитячий будинок, будинок дитини або видача посвідчень багатодітній сім'ї, надання допомоги на поховання, надання статусу дитині, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.*

Для отримання таких послуг потрібно зібрати відповідні документи, які є у віданні інших органів. Тому якби була можливість замовити такі документи безпосередньо в ЦНАПі, то це істотно зекономило би час, оскільки не треба їхати у відповідний компетентний орган для отримання тієї чи іншої інформації, а також фінансові і матеріальні ресурси.

	РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У ЦНАПАХ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ:
	при виборі місця розташування ЦНАПу та його облаштування враховувати, щоб приміщення були доступні для осіб із дітьми, осіб з інвалідністю та просторово доступні для розміщення дитячих візків тощо;
	у приміщеннях доцільно облаштовувати дитячий куточок, де були б речі, які можуть зацікавити дитину. Завдяки цьому особи, які прийдуть з дітьми, швидше отримають ту чи іншу послугу. Зрештою, доречним буде і дитячий майданчик біля ЦНАПу, якщо є просторова можливість для цього;
	працівникам ЦНАПу під час підвищення своєї кваліфікації рекомендується проходити навчання з підвищення обізнаності з питань, пов'язаних з гендерною рівністю та недискримінацією під час здійснення ними своєї професійної діяльності;
	розглянути можливість впровадження посади радника/ці з гендерних питань у структурі ЦНАПу, який/а проводитиме тренінги серед працівників щодо надання гендерно чутливих послуг, аналізувати статистичні дані щодо суб'єктів звернення до ЦНАПу, вносити свої пропозиції щодо удосконалення послуг із врахуванням отриманої та проаналізованої статистичної інформації;

запровадити практику співпраці ЦНАПів із центрами надання безоплатної правової допомоги шляхом надання безоплатно первинної правової допомоги у приміщенні ЦНАПів;

для пришвидшення процесу реєстраційних дій, пов'язаних з актами цивільного стану, доцільно запровадити можливість реєстрації народження дитини та отримання відповідного свідоцтва безпосередньо в закладі охорони здоров'я, де відбувалися пологи. Така можливість сприятиме економії часу та матеріальних ресурсів батьків, оскільки не треба їхати до органів реєстрації актів цивільного стану або ЦНАПів для реєстрації факту народження.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я В ГРОМАДАХ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ТА ВІДПОВІДНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

РОЗДІЛ 4

З досвіду інших держав відомо, що понад 80 % проблем зі здоров'ям людини можна розв'язати на первинному рівні охорони здоров'я³¹. Саме тому розвиток первинної медико-санітарної допомоги став для багатьох країн виходом із кризової ситуації в системі медицини. На сьогодні первинна медико-санітарна допомога як основа будь-якої системи охорони здоров'я опікується профілактикою і задовольняє майже 80-90 % потреб населення в медичній допомозі.

Відповідно до Європейської рамкової програми Всесвітньої організації охорони здоров'я, яка була презентована на 66-й сесії Європейського регіонального комітету для дій щодо організації інтегрованого надання медичних послуг³², первинна медико-санітарна допомога була визнана як один з основних компонентів ефективних систем охорони здоров'я. Більше того, Комітет закликає працювати в партнерстві з колективами, окремими людьми, пацієнтами, членами їхніх сімей та особами, що доглядають за ними, для того, щоб розширити права та можливості груп населення та *подолати наявні бар'єри, що виникли внаслідок гендерних нерівностей, соціально-економічних умов, а також інших видів нерівностей, пов'язаних із міграційним статусом, сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, етнічною належністю, релігією, віком або інвалідністю*³³.

Тож *гендерна медицина* – це надання медичних послуг з урахуванням особливостей та потреб статі, з боку як осіб, які їх надають, так і користувачів таких послуг.

Тож *гендерна медицина* – це надання медичних послуг з урахуванням особливостей та потреб статі, з боку як осіб, які їх надають, так і користувачів таких послуг.

Одним з основних повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня є забезпечення надання послуг швидкої медичної допомоги, первинної охорони здоров'я, з профілактики хвороб.

³¹ Посібник з розбудови міжмуніципального співробітництва на користь сталого розвитку локальної лікарняної мережі в умовах реформування охорони здоров'я та децентралізації. URL: <http://surl.li/apbsa>

³² Зміцнення систем охорони здоров'я, орієнтованих на потреби людей, у Європейському регіоні ВОЗ: рамкова основа для дій щодо організації інтегрованого надання послуг охорони здоров'я: резолюція. URL: https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/319118/66rs05r_IHSD_160764.pdf

³³ Там само.

На рівні громади можна отримати такі медичні послуги: динамічне спостереження за станом здоров'я, проведення діагностики та лікування найпоширеніших хвороб, травм, отруєнь, патологічних, фізіологічних (під час вагітності) станів, динамічне спостереження за пацієнтами з діагностованими хронічними захворюваннями, вакцинація, надання консультативної допомоги, спрямованої на усунення або зменшення звичок і поведінки, що становлять ризик для здоров'я (тютюнокуріння, вживання алкоголю, інших психоактивних речовин, нездорове харчування, недостатня фізична активність тощо), динамічне спостереження за неускладненою вагітністю, здійснення медичного спостереження за здоровою дитиною, надання окремих послуг паліативної допомоги пацієнтам усіх вікових категорій.

При цьому надавачі медичних послуг повинні бути гендерно чутливими і добре обізнаними в питаннях гендерної рівності. Збалансоване представництво жінок і чоловіків серед надавачів послуг сприяє врахуванню потреб, ставлення та практик жінок і чоловіків, які належать до різних вікових, етнічних, соціальних та інших груп.

Під час реформи децентралізації є пріоритетним наділення територіальних громад більшими ресурсами щодо організації первинної медико-санітарної допомоги із врахуванням гендерного компонента, оскільки:

жінки становлять значну частину медичного персоналу і тих, хто отримує деякі медичні послуги

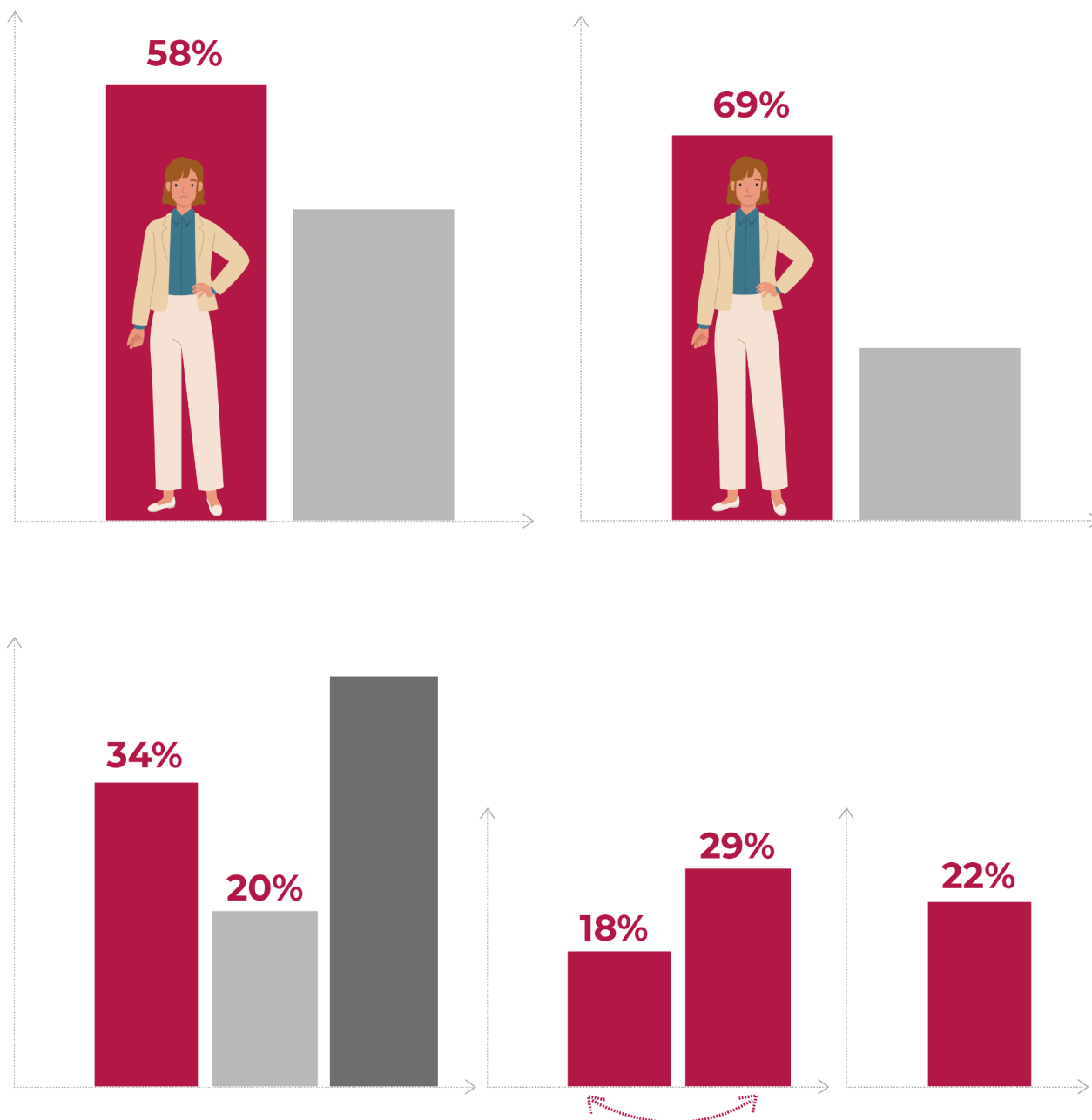
Серед лікарів 2/3 працівників – жіночої статі, а серед молодшого медичного персоналу частка жінок становить 90 %³⁴.

жінки є основними споживачами медичних послуг на місцевому рівні

³⁴ Медичні кадри України: аналіз за 2018 рік (продовження). URL: <https://health-ua.com/article/46295-medichn-kadri-ukrani-analz-za2018rk-prodovzhennya>

За даними дослідження «Оцінка поведінки провайдерів первинної медичної допомоги у відповідь на введення капітації»³⁵, основними споживачами послуг первинної медичної допомоги є **жінки**: щонайменше **58 %** в усіх типах населених пунктів та **69 %** у містах з населенням від **20 до 50 тис. осіб**.

Головними причинами візиту до закладу стали **гострі симптоми хвороби (34 %)** та **регулярні візити до лікаря (20 %)**. За **статтєво-віковою структурою** серед пацієнтів **домінують жінки віком від 40 до 65 років**, які є головною

³⁵ https://healthreform.in.ua/wp-content/uploads/2020/06/PHC_assessment_report.pdf

групою в усіх населених пунктах **(18–29 %)**, крім обласних центрів, **де на першому місці – жінки віком від 18 до 39 років (22 %)**.

Однією з причин частих звернень жінок по медичні послуги, на відміну від чоловіків, можуть бути усталені гендерні стереотипні наративи щодо ролі жінок та чоловіків. Тобто поведінка щодо піклування про своє здоров'я сприймається традиційно як жіноча.

За словами гендерного експерта Миколи Ябченка, стереотип про маскуліність – коли чоловіки начебто не повинні нічого боятися – також грає проти них. Бо, як наслідок, вони менше дбають про своє здоров'я. Це стало більш помітно під час ковіду.

«Над чоловіком, який ходить в масці й дотримується всіх заходів безпеки, можуть насміятися. І це дуже погано, бо ти піддаєшся негативному впливу вірусу. Зрештою, риторика про «мужик – не мужик» – геть неправильна. Бо людина фактично перестає носити маску чи дотримуватись якихось заходів безпеки. А через це може захворіти та навіть померти. Я не бачу сенсу провокувати чоловіків, чи це молоді хлопці, чи старші чоловіки, аби вони ходили без маски та наражали себе на небезпеку. Загалом, потім такий «мачомен» помре в 30 років, а що робити його сім'ї? І кому з того буде краще, що він був такий мужній», – каже експерт³⁶.

Гендерний компонент у медицині стосується і безпосередньо випадків виявлення та документування домашнього насильства.

Домашнє насильство в Україні – причина 100 тисяч днів госпіталізації, 30 тисяч звернень до відділень травматології, 40 тисяч викликів лікарів. Водночас лише 10 % постраждалих звертаються по допомогу³⁷.

Тому в галузі охорони здоров'я потрібно приділяти особливу увагу жінкам, які перенесли насильство, на предмет захисту і лікування, убезпечення їх від нових провокацій та конфліктів під час лікування, а також створення належних місць і притулків для всіх постраждалих дівчат і жінок³⁸.

Надання медичних послуг для постраждалих від гендерно зумовленого насильства має бути комплексним. Це означає, що постраждалі мають

³⁶ Микола Ябченко. «Супергерої, які ніколи не плачуть»: як стереотипи впливають на життя чоловіків. URL: <https://tmcinfo.com.ua/superheroji-yaki-nikoly-ne-plachut-yak-stereotypy-vplyvayut-na-zhyttya-cholovikiv/>

³⁷ Операційний посібник «Розробка та фінансування регіональних і місцевих програм громадського здоров'я». URL:

https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/Manual_Development%20and%20funding%20of%20regional%20and%20local%20public%20health%20programs_print_210x297%2B3mm.pdf

³⁸ Проблеми гендерної рівності у галузі охорони здоров'я. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/538/Healthcare_ukr.pdf

отримувати первинну допомогу, анамнез та обстеження, лікування травм і невідкладних медичних проблем, психологічну допомогу.

Практика втілення гендерної бюджетної ініціативи у **м. Горішні Плавні, Полтавської області** доводить, що медичні послуги можуть бути гендерно чутливими. На сьогодні 72 % мешканців міста розподілені між 7 дільницями, на яких працюють сімейні лікарі. Така модель засвідчила свою більшу ефективність порівняно з державною системою надання первинної медико-санітарної допомоги. Для її подальшого вдосконалення було проведено *гендерний аналіз міського бюджету в частині, що стосується галузі охорони здоров'я*. У процесі дослідження виявлено *потребу у впровадженні чіткого диференційованого підходу до бюджетування дільниць з урахуванням гендерної та вікової структури населення, закріпленого за дільницями*. Так, з'ясувалося, що гендерно віковий склад населення, закріпленого за дільницями, є нерівномірним. Слід зауважити, що розподіл населення коливається від 1500 до 2500 осіб на одну дільницю. Жінок, закріплених за дільницями, на 7 % більше, ніж чоловіків. До того ж ця частка може відрізнятись залежно від дільниці.

За статистикою, кількість звернень жінок до сімейних лікарів є на 14 % більшою, коли порівняти із зверненнями чоловіків. Хоча часи змінюються, в Україні і надалі діють ще радянські нормативи амбулаторного прийому: 12 хв на прийом одного пацієнта для дільничного лікаря-терапевта і 15 хв – для лікаря-спеціаліста. Ці нормативи не враховують гендерних і вікових потреб пацієнтів. Крім того, значне навантаження на лікаря (фактично 30 і більше пацієнтів упродовж дня) знижує якість наданої послуги.

За словами начальника управління охорони здоров'я Комсомольської міської ради, удосконалена модель роботи лікарів сімейної медицини на основі сучасних підходів гендерно орієнтованого бюджетування задовольняє і пацієнтів, і лікарів. Жінки та чоловіки отримують сучасні, якісні адресні медичні послуги, а лікарі та персонал – гідну винагороду³⁹.

	РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ НАДАННЯ ПОСЛУГ З ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
	<i>для органів місцевого самоврядування:</i>
	вести й аналізувати медичну статистику, які захворювання найпоширеніші в межах територіальної громади, хто є вразливими групами, аналізувати смертність з точки зору віку, статі, соціального статусу;
	розробити заходи щодо сприяння зайнятості молодих жінок та чоловіків з медичною освітою, що дасть змогу вирішити питання працевлаштування зазначеної категорії населення,

³⁹ Гендерно-орієнтоване бюджетування в Україні: теорія і практика: метод. посіб. Київ: ФОП Клименко, 2016. 92 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12562.pdf>

	особливо на перше робоче місце, та скоротити дефіцит медичних послуг на всіх рівнях її надання;
	підвищувати культуру здоров'я (з акцентом на здоров'ї чоловіків) шляхом просвітницьких кампаній та роз'яснень, особливо в сільських місцевостях;
	на рівні громади медичні заклади повинні забезпечити надання і медичної, і психологічної допомоги. Більше того, медичні працівники повинні співпрацювати з правоохоронними органами задля документування випадків домашнього насильства;
	акцентувати увагу на забезпеченні медичного, психологічного догляду особам, які пережили сексуальне насильство, наданні їм належних медичних та психологічних послуг;
	враховувати гендерні моделі у всіх інформаційно-роз'яснювальних та просвітницьких заходах стосовно здорового способу життя, запобігання ризикованій поведінці, проходження профілактичних медичних оглядів і доступу до послуг із догляду;
	<i>для закладів охорони здоров'я:</i>
	належно документувати результати медичного обстеження осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, насильства за ознакою статі;
	забезпечити персонал закладу охорони здоров'я обізнаністю в питаннях гендерної рівності;
	збалансувати представництво жінок і чоловіків серед працівників персоналу закладу охорони здоров'я, а також

	<p>досягати балансу рівномірного розподілу статей на керівних посадах;</p>
	<p>запровадити недискримінаційну політику в роботу медичних закладів, підтримку кар'єрного зростання жінок.</p>
	<p>РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ ПІД ЧАС НАДАННЯ ПОСЛУГ З ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я:</p>
	<p>1) надати кожній постраждалій особі повну інформацію про її права та можливості реалізації таких прав зрозумілою для неї мовою або через перекладача чи залучену третю особу, яка володіє мовою, зрозумілою постраждалій особі (зокрема, особам з порушеннями слуху – з допомогою перекладача жестової мови чи онлайн-перекладу жестовою мовою із застосуванням мобільних додатків), та забезпечити реалізацію таких прав; а також надати вичерпну інформацію про надану послугу;</p>
	<p>2) застосовувати гендерно чутливий підхід (з урахуванням фізичного і психологічного стану отримувачів послуги) та з повагою ставитись до раси, національності, культури, віросповідання, статі, віку, фізичних, розумових чи інших індивідуальних особливостей отримувачів послуги.</p>

ОСВІТА В ГРОМАДАХ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ТА ВІДПОВІДНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

РОЗДІЛ 5

Освітня політика України реформується з метою врахування гендерного паритету, тобто *принципу рівного введення чоловіків і жінок у всі сфери суспільного життя без будь-яких стереотипів*. Так, Україна є підписантом [«Партнерства Біарріц»](#) – міжнародної ініціативи рівних прав і можливостей для всіх. Одним із зобов'язань, які Україна взяла на себе, є *інтеграція гендерного компонента в освітній процес*, що передбачає розроблення та затвердження Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, затвердження плану заходів з реалізації цієї Стратегії, запровадження обов'язкової антидискримінаційної експертизи всього освітнього контенту, гендерний аудит закладів освіти.

11 травня 2011 року Україна підписала [Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами](#), а вже 20 червня 2022 року її ратифікувала. Ратифікація Конвенції підтверджує те, що Україна є на шляху дотримання гендерної рівності, оскільки документ проголошує необхідність створення освітнього середовища, вільного від будь-яких дискримінаційних уявлень та стереотипів, яке ґрунтується на рівноправності тощо.

[Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»](#) проголошує, що серед напрямів державної політики є виховання і популяризація серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері.

Дошкільна освіта

Дошкільна освіта посідає важливе місце у формуванні цілісності дитини та закріплює в її свідомості базові уявлення про побудову навколишнього світу, взаємини між людьми, що в сукупності формує початкове світорозуміння дитини навколишнього середовища. Саме тому виховання дітей із врахуванням гендерного підходу, яке полягає в тому, щоб допомогти дитині у самовизначенні відповідно до її індивідуальних особливостей без прив'язки до уявлень про роль «дівчаток» та «хлопчиків», має важливе значення для саморозвитку дитини.

Заклад дошкільної освіти (далі – ЗДО) виступає первинним середовищем, у якому дитина за допомогою гри, яка є складовою освітнього процесу, засвоює інформацію про побудову відносин у дорослому світі. Зокрема, ігри, навчальна література та інші навчальні програми є тими основами, які допомагають дитині закріпити уявлення про роль чоловіків та жінок у цьому світі.

Законодавчі ініціативи

У Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 6172 від 12.10.2021 «Про дошкільну освіту»⁴⁰, який має на меті реформувати систему ЗДО шляхом забезпечення доступності дошкільної освіти та забезпечення її здобуття кожною дитиною. Ідеться про можливість організації інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами, організацію дистанційного навчання, приділено також увагу освітній програмі для дітей, зокрема потребі враховувати вікові особливості дітей, наведено перелік освітніх галузей, очікувані результати навчання дітей тощо.

Альтернативним до цих змін є законопроект № 6172-1 від 01.11.2021⁴¹, який передбачає умови для освітнього розвитку дітей від самого народження до початкової школи. Окрім ясел, де дитина може перебувати з тримісячного віку, законопроект передбачає роботу садочку сімейного типу. Його можуть організувати батьки у своєму приватному будинку для своїх малюків та інших дітей – також з тримісячного віку. Окрім цього, у законопроекті передбачено можливість забезпечення соціальних потреб дитини з особливими освітніми потребами в освітньому процесі асистентом дитини, функції якого можуть здійснювати один із батьків дитини, соціальний робітник або уповноважена батьками / одним із батьків особа тощо.

Не менш важливим законопроектом, який стосується дошкільної освіти, є *проект № 4604 «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту» щодо територіальної доступності дошкільної освіти»* від 16.01.2021⁴². У ньому пропонується надати першочергове право на зарахування до дошкільного закладу дітям, місце проживання яких є на території обслуговування дошкільного закладу.

Початкова та базова середня освіта

Закон України «Про освіту» гарантує кожному та кожній рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак.

Задля досягнення якісної гендерно чутливої освіти, забезпечення рівних умов її отримання Україна взяла на себе низку зобов'язань. Зокрема, одним із зобов'язань України в межах ініціативи «Партнерство Біарріц» є забезпечення якісної освіти, щоб надати рівноцінні можливості для жінок та чоловіків у всіх сферах діяльності.

⁴⁰ Проект Закону про дошкільну освіту №6172 від 12.10.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/28014>

⁴¹ Проект Закону про дошкільну освіту № 6172-1 від 01.11.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/28167>

⁴² Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту» щодо забезпечення територіальної доступності дошкільної освіти № 4604 від 16.01.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/5210>

22 серпня 2022 року було прийнято Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року⁴³, яка затверджена постановою № 752-р Кабінету Міністрів України.

Так, у Стратегії зазначається, що за результатами національного дослідження Фонду народонаселення ООН «Чим керуються українці та українки при виборі професії: ключові чинники та стереотипи», проведеного у 2021 році, 56 % опитаних вважають, що є професії, які підходять тільки чоловікам і виключно жінкам. Чоловіки із цим погоджуються частіше (59 %), ніж жінки (53 %). При цьому таку думку має половина опитаної молоді віком від 14 до 24 років.

Крім того, частка підручників, що враховують антидискримінаційний підхід, зросла на 42 % у 2019-му. Якість проведення антидискримінаційної експертизи підручників не завжди висока,

досі зберігається дискримінація за ознакою статі під час вивчення предметів «Трудове навчання», «Захист України». Спостерігається низький рівень гендерної чутливості освітян, відсутність комплексної системи гендерної освіти та спеціальних програм для підготовки фахівців з гендерних питань.

Тому в межах міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» Кабінет Міністрів України визначив зобов'язання щодо інтеграції гендерного компонента в освітній процес (запровадження антидискримінаційної експертизи освітнього контенту та проведення гендерного аудиту закладів освіти).

⁴³ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>

З огляду на наведене, **Стратегія** передбачає, що одним із завдань, які покликані сприяти рівності у сфері освіти, є забезпечення **рівного доступу дівчат і хлопців, жінок і чоловіків до освіти та професійного навчання, а саме:**

забезпечення інтеграції гендерних підходів до планування, реалізації та моніторингу державної політики у сфері освіти, зокрема введення гендерної складової до стандартів вищої, професійної (професійно-технічної) освіти за всіма спеціальностями, а також базової середньої освіти;

формування культури гендерної рівності серед представників академічної спільноти, зокрема шляхом навчання педагогічних працівників;

забезпечення недопущення видання освітньої літератури та підручників з дискримінаційним змістом шляхом створення системи гендерної експертизи всього освітнього контенту;

створення умов для зменшення впливу гендерних стереотипів на вибір майбутньої професії дівчатами і хлопцями, зокрема шляхом розширення можливостей дівчат здобувати STEM-освіту, використання однакових за змістом освітніх програм з усіх предметів, вжиття позитивних заходів, спрямованих на збільшення кількості дівчат, які навчаються за спеціальностями, найбільш затребуваними на ринку праці, а також залучення чоловіків до професії шкільного вчителя;

забезпечення розширення доступу до навчання протягом життя, особливо для жінок, які проживають у сільській місцевості, жінок похилого віку, жінок інших категорій, які зазнають множинної дискримінації;

розширення можливостей дівчат ромської національності для здобуття освіти;

забезпечення доступу жінок і чоловіків, дівчат і хлопців до цифрової інфраструктури в сільській місцевості.

Наведені напрями державної політики щодо реалізації гендерного підходу в освіті є затребуваними для України з огляду на те, що досі в освіті закріплено статево-рольовий підхід, який зводиться до традиційної системи поглядів на призначення чоловіка та жінки в суспільстві.

У виховному процесі заклади освіти надалі проводять серед учнів та учениць такі заходи, як «Міс школи», «Містер школи», нерідко проводять роздільне навчання дівчат та хлопців на уроках трудового навчання, незважаючи на скасування цього у 2017 році.

Наведені приклади засвідчують, що статево-рольовий підхід досі застосовують у дошкільній та середній шкільній освіті, що проявляється у виховних заходах, а також у навчальних практиках.

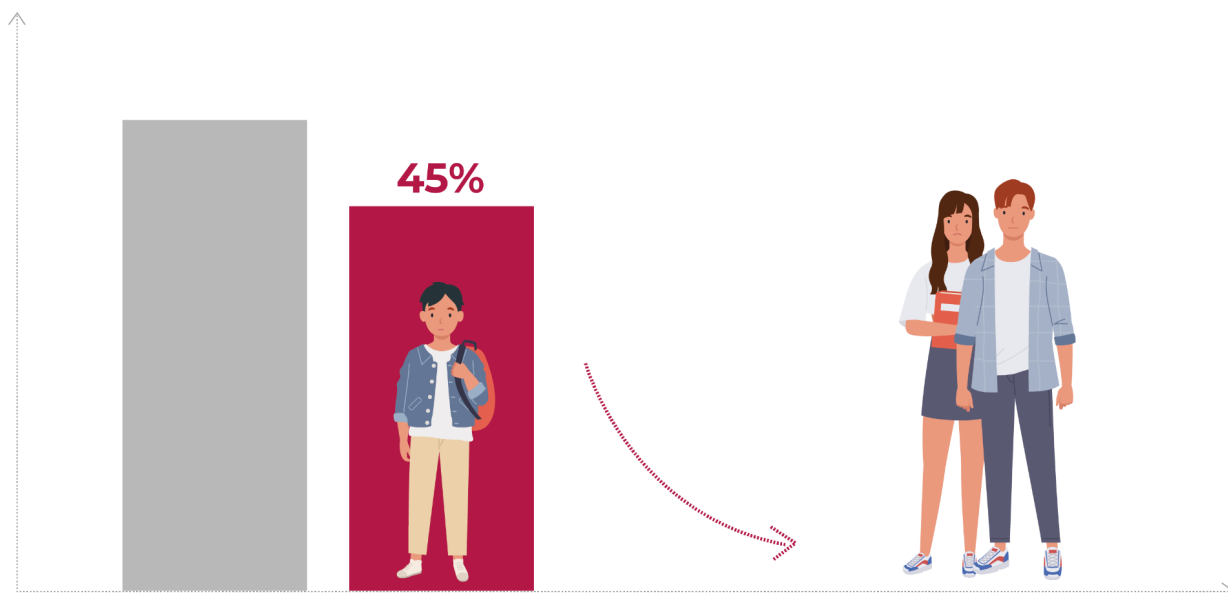
Гендерні стереотипи існують у так званому «прихованому навчальному плані» – зміст та ілюстрації підручників, висловлювання педагогів і їхнє ставлення до учнів та учениць.

Як бачимо, в Україні існує потреба в удосконаленні комплексної політики щодо забезпечення гендерної рівності та недискримінації у системі освіти, а також здійсненні просвітницької роботи щодо удосконалення впровадженого гендерного підходу в системі освіти⁴⁴.

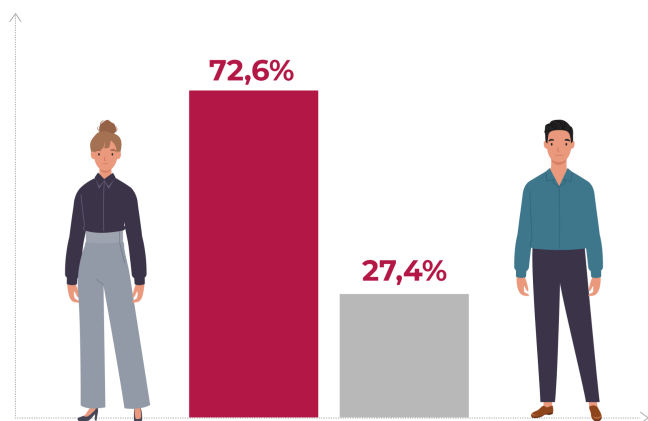
Гендерний розрив у сфері освіти

Як ми вже зауважували, в Україні в освітній сфері досі активно застосовується статево-рольовий підхід, тобто домінують утверджені уявлення та погляди про призначення жінки і чоловіка в суспільстві, що спричиняє нерівність між статями. Спостерігається гендерний дисбаланс у виборі гуртків, які дівчата та хлопці відвідують у позашкільний час. Вибір гуртків учні здійснюють на основі гендерних уявлень щодо «жіночих» та «чоловічих» видів діяльності.

⁴⁴ Освіта як фабрика смислів: від статево-рольового підходу до гендерно-чутливих змін. URL: https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/osvita-yak-fabrika-smisliv-vid-statevo-rolovogo-pidhod-u-do-genderno-chutlivih-zmin-1341286.html#_ftn11

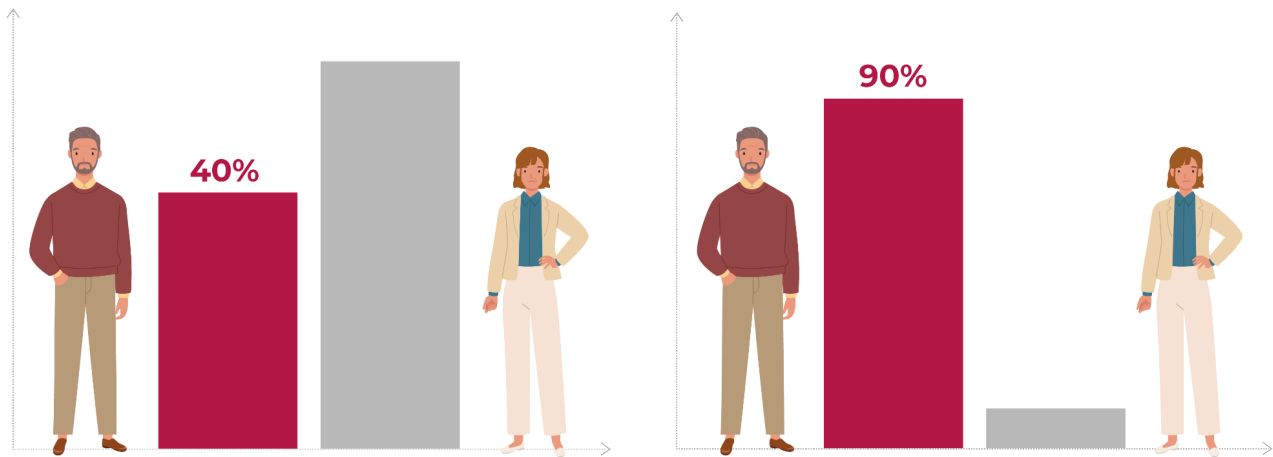
До прикладу, **результати дослідження** (зокрема, робочої групи з гендерно орієнтованого бюджетування в Івано-Франківській області) **засвідчили** також, що **інтереси дітей різні в різних вікових категоріях**. Аналіз вікових груп виявив, що кількість дітей, які відвідують позашкільні заклади, **найвища у віковій групі 10–14 років** (45 % усіх учнів позашкільних закладів освіти), але вона **значно знижується у віковій групі 14–18 років**, що свідчить про зміну інтересів та потребу врахування при прийнятті управлінських рішень⁴⁵.

Окрім цього, в Україні серед студентів університетів, академій, інститутів за галузями знань **«освіта / педагогіка»** на початок **2018/2019 навчального року** було: **жінок – 72,6 %, чоловіків – 27,4 %**⁴⁶.

⁴⁵ Порадник щодо застосування гендерно орієнтованого підходу в окремих галузях / [Т. Іваніна та ін.]; Проект ГОБ. Київ: Віваріо, 2020. 48 с.

⁴⁶ Жінки і чоловіки в Україні: статист. зб. Київ: Держ. служба статистик, 2019. С. 39. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

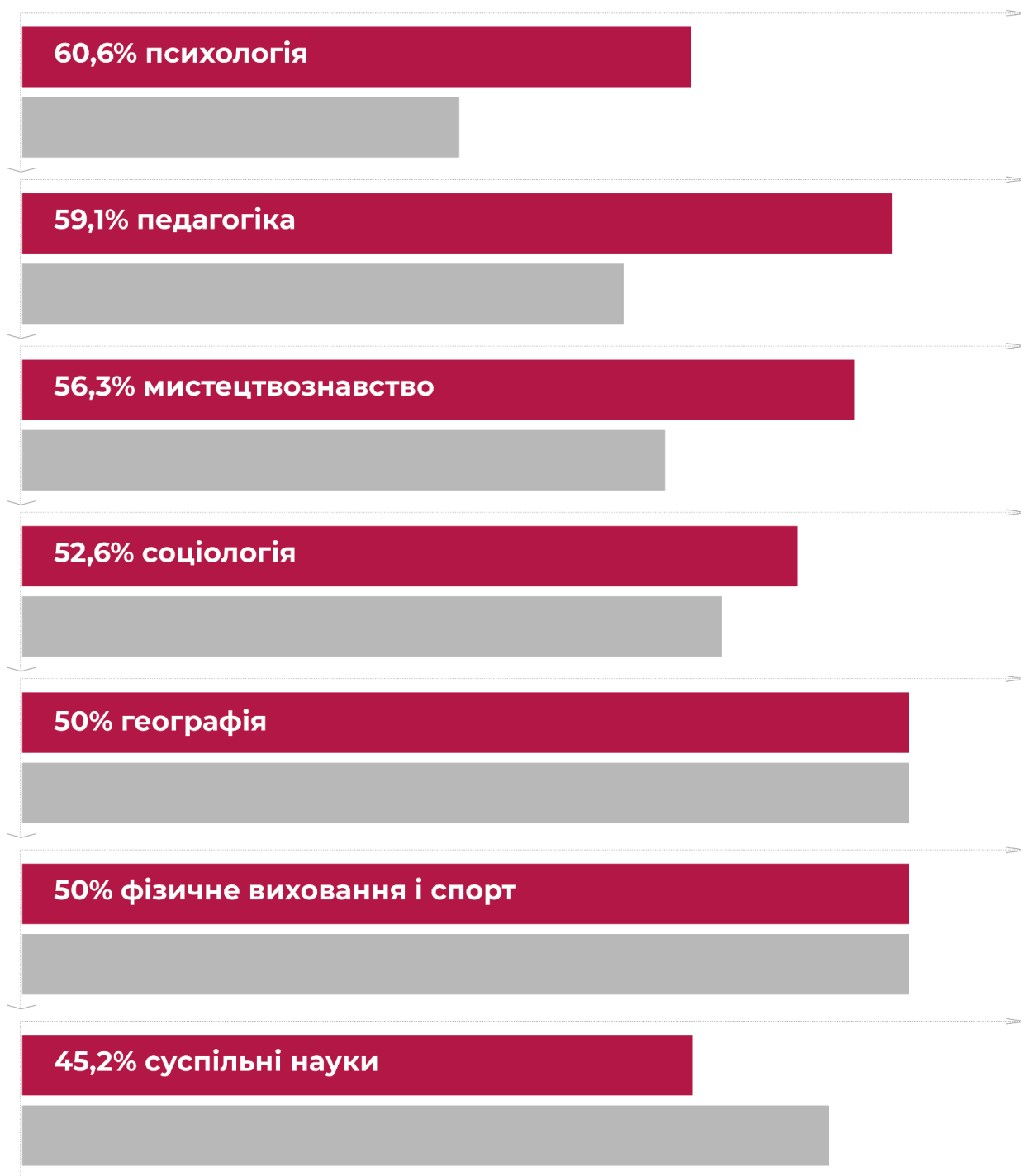

Ба більше, частка жінок зменшується з підвищенням посади: жінки обіймають рядові посади вчительок, викладачок і виховательок, серед директорів загальноосвітніх шкіл чоловіків майже 40 %, а серед ректорів вищих навчальних закладів – аж 90 %.

Докторів наук – жінок менше, ніж в інших дисциплінах, працює в технічних науках (12,4 %), фізиці й математиці (9,7 %), ветеринарії (7,4 %), у науках про транспорт (7,1 %).

Більше жінок здобувають ступінь доктора наук у традиційно «жіночих» дисциплінах, як-от психологія (60,6%), педагогіка (59,1%), мистецтвознавство (56,3%), соціологія (52,6%), географія (50%), фізичне виховання і спорт (50%), суспільні науки (45,2%)⁴⁷.

⁴⁷ Освіта як фабрика смислів: від статево-рольового підходу до гендерно-чутливих змін. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/osvita-yak-fabrika-smisliv-vid-statevo-rolovogo-pidhod-u-do-genderno-chutlivih-zmin-1341286.html>

З огляду на наведені дані існує потреба інтегрувати гендерний підхід в українській освіті для набуття практичних навичок з гендерних питань.

Основою для розвитку гендерного підходу в освіті є гендерна освіта. Тому для інтеграції гендерного підходу в освіті потрібно створювати у вишах осередки гендерної освіти або кафедри з гендерних досліджень.

Отже, в освітньому середовищі на рівні територіальних громад потрібно формувати та запроваджувати гендерну політику, яка сприятиме становленню неупередженого суспільства та гендерного балансу у всіх сферах життя людей. Для цього доречними є такі

	РЕКОМЕНДАЦІЇ ПРИ НАДАННІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ:
	освітні програми, які розробляються для дітей дошкільного / шкільного віку, мають бути основані на принципах рівності, однакового залучення дітей обох статей до ігор, навчання та недопущення підходів до навчання, які основані на стереотипних уявленнях про типову «дівочу» та «хлопчачу» поведінку. Зокрема, освітня програма для дітей, які навчаються в закладах освіти, має передбачати:
<ul style="list-style-type: none">•	однакові педагогічні вимоги і для дівчат, і для хлопців;
<ul style="list-style-type: none">•	уникнення нав'язування гендерних стереотипів, орієнтація на індивідуальний розвиток дитини, її здібності, уподобання;
<ul style="list-style-type: none">•	проведення ігор та навчальних активностей, в яких однаково братимуть участь хлопці та дівчата;
<ul style="list-style-type: none">•	наголошування під час навчання дітей на тому, що всі є рівні, мають однакові права й обов'язки;
	при проведенні професійного орієнтування серед учнів не допускати гендерних стереотипів про «чоловічі» та «жіночі» професії;

	<p>гендерні стереотипи під час вибору гуртків у позашкільний час мають бути усунуті: потрібно надавати право вибору гуртка та уникати стереотипних уявлень про те, що є гуртки, які більше підходять для дівчаток, а інші – для хлопчиків;</p>
	<p>заклади дошкільної / шкільної освіти мають бути територіально доступними, що забезпечуватиме змогу кожній дитині, яка живе в межах обслуговування, здобути дошкільну / шкільну освіту;</p>
	<p>органам місцевого самоврядування, в межах якого знаходиться заклад освіти, потрібно здійснювати облік дітей, які проживають в межах громади, співвідносити отримані дані з кількістю місць, які наявні в закладах освіти для забезпечення кожній дитині права на здобуття дошкільної / шкільної освіти;</p>
	<p>якщо в селі або селищі проживає така кількість дітей, яка дає підстави припускати про потребу такого закладу, то варто розглянути можливість створити дошкільний підрозділ на базі початкової школи або гімназії, за умови його розміщення в окремій будівлі або відокремленому приміщенні з окремими входом / виходом і територією для вихованців дошкільного підрозділу;</p>
	<p>у разі виникнення ситуації, коли дитину не можуть прийняти в ЗДО через брак місць, доцільно розглянути можливість співпраці з приватними закладами дошкільної освіти щодо зарахування дітей, а також розробити механізм компенсації витрат таких послуг з місцевого бюджету;</p>
	<p>доцільно розглянути можливість встановлення для приватних ЗДО пільги на тарифи комунальних послуг, сприяючи в такий спосіб тому, щоб більше відкривали таких закладів та гарантували кожній дитині право на здобуття дошкільної освіти.</p>

	<p>РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ:</p>
	<p>педагоги в закладах освіти повинні проходити семінари з гендерної освіти в рамках професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Такі навчальні програми для вчителів сприятимуть формуванню гендерної чутливості при наданні освітніх послуг та здатності до реагування на випадки дискримінації та сексизму;</p>
	<p>при найменуванні заходів, розроблених територіальними громадами, доцільно викорінювати гендерну асиметрію мови та впроваджувати фемінитиви;</p>
	<p>виділити та надати централізовану допомогу щодо закупівлі ноутбуків для учнів, які не мають технічних пристроїв для дистанційного навчання.</p>

Бібліотечне обслуговування

Успішний кейс

Прикладом, який заслуговує на увагу щодо розвитку культури у громаді, є впроваджена *Програма розвитку культури на території Баштанської міської ради на 2021–2023 роки*, яка затверджена відділом розвитку культури та туризму виконавчого комітету Баштанської міської ради (Миколаївська область). Програма стосується розвитку культури, освіти та бібліотечного обслуговування на території громади та містить практичні заходи щодо впровадження політики надання гендерно чутливих послуг у закладах культури. З аналізу цього документа вбачається, що основними напрямками програми є розвиток інфраструктури закладів культури громади, популяризація культурної спадщини, впровадження політики гендерно чутливих послуг у закладах культури, естетичне та духовне виховання молоді, популяризація бібліотек як культурних осередків громади, підтримка молоді, митців/мисткинь, реалізація інвестиційних проєктів у галузі культури та громаді.

Серед заходів, які містить Програма розвитку гендерно чутливих послуг у Баштанській громаді, виділимо: (1) дослідження потреб жінок та чоловіків різних вікових груп щодо культурних запитів; (2) забезпечити гендерно чутливу комунікацію у процесі надання культурних послуг; (3) сприяти укоріненню гендерно стереотипних заходів у закладах культури тощо. Така програма є хорошим прикладом для інших громад України щодо заходів, які вживаються для покращення культурного обслуговування населення громади з орієнтацією на те, щоб такі послуги були гендерно чутливими та враховували різноцільові категорії населення.

З більш детальною інформацією, яка стосується цієї Програми, можна ознайомитися за [посиланням](#). Варто також ознайомитися з [Планом завдань і заходів](#) Програми розвитку культури на території Баштанської міської ради на 2021–2023 роки.

Програма, отже, покликана досліджувати потреби жінок та чоловіків різних вікових категорій щодо культурних запитів та враховувати їхні результати в роботі закладів культури. Окрім цього, передбачається здійснення постійного моніторингу читацьких потреб чоловіків та жінок різних вікових груп.

Важливим заходом цієї Програми є забезпечення гендерно чутливої комунікації в процесі надання культурних послуг. Вважаємо, що така комунікація може бути забезпечена завдяки проведенню за участю жителів громади різноманітних культурних заходів. Наприклад, святкування різноманітних державних свят, організація заходів, розрахованих на відповідну цільову групу, тобто підбір до споживання громадою гендерно чутливого культурного продукту тощо.

	РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ ПІД ЧАС НАДАННЯ ПОСЛУГ З БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ:
	осучаснити мережі бібліотечних установ, які забезпечуватимуть освітніми, культурними, просвітницькими послугами жителів відповідної громади. Пріоритетом для модернізації мають бути бібліотеки, які є найближчими до людей, котрі живуть у віддалених районах громади.

Типовий план дій після підписання Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад⁴⁸

А. Першим необхідним кроком після підписання Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад є розробка органом-підписантом **Плану дій для досягнення рівності**, у якому визначаються пріоритети, дії та ресурси для їх реалізації. План дій з досягнення рівності визначатиме цілі, пріоритети, потрібні заходи та засоби фінансування підписанта, які в сукупності будуть спрямовані на реалізацію взятих ним зобов'язань. План також передбачатиме очікувані строки реалізації відповідних цілей.

Складові **ПЛАНУ ДІЙ**:

- 1) цілі;
 - 2) пріоритети;
 - 3) заходи (діяльність) за пріоритетами відповідно до статей Хартії;
 - 4) особа, відділ або організація, відповідальна за виконання;
 - 5) ресурси;
 - 6) часові рамки;
 - 7) план комунікації та навчання;
 - 8) показники моніторингу й оцінки впливу.
-

Б. Проведення діагностики гендерної чутливості представників місцевої ради, а також аналіз ситуації в місцевій громаді з гендерного погляду.

В. Розробка **Програми для імплементації гендерної оцінки** відповідно до власних пріоритетів, ресурсів та часових меж, яка буде включена до Плану дій з досягнення рівності або ж буде врахована при його складанні.

⁴⁸ Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/hartiya_ukr.pdf

Рекомендовані нормативно-правові акти

1. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
2. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/hartiya_ukr.pdf
3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
4. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (визначає, що таке адміністративні послуги та ким вони надаються)
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі» від 03.11.2020 № 943-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-IX#Text> (удосконалив функціонування мережі ЦНАПів, послуги, які можуть надаватися в електронній формі, запровадив механізм моніторингу якості адміністративних послуг)
6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (регламентує діяльність старост, обов'язки повноважень органів місцевого самоврядування, розмежовує повноваження держави та місцевого самоврядування)
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку інституту старост» від 14.07.2021 № 1638-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1638-20#Text> (закріплює за старостою окремі завдання адміністратора ЦНАПу)
8. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо використання майна ліквідованих комунальних закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості» від 02.11.2021 № 1839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1839-20#Text> (дозволяє органам місцевого самоврядування вільно використовувати майно ліквідованих закладів загальної середньої освіти для потреб місцевої громади)
9. Постанова КМУ «Про затвердження Примірного положення про центр надання адміністративних послуг» від 20.02.2013 № 119. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2013-%D0%BF#Text> (встановлює вимоги для функціонування центрів надання адміністративних послуг)
10. Постанова КМУ «Про затвердження Примірного регламенту центру надання адміністративних послуг» від 01.08.2013 № 588. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2013-%D0%BF#Text> (окреслює вимоги до

приміщення ЦНАПів, роботи інформаційного підрозділу центру, прийняття заяв від суб'єктів звернення тощо)

11. Розпорядження Київської міської державної адміністрації «Про затвердження Плану дій з досягнення рівності та імплементації Європейської Хартії рівності жінок і чоловіків у житті територіальної громади міста Києва на 2021–2023 роки» від 05.03.2021 № 475. URL: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_zatverdzhennya_planu_diy_z_dosyagnennya_rivnosti_ta_implementatsi_yevropeysko_kharti_rivnosti_zhinok_i_cholovikiv_u_zhitti_teritori_alno_gromadi_mista_kiyeva_na_20212023_roki/blkzy9m34x_kmda_475/
12. Розпорядження КМУ «Деякі питання надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг» від 16.05.2014 № 523-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80#Text> (встановлює примірний перелік послуг, які надаються в ЦНАПах)
13. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
14. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>
15. Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>
16. Проект Закону про дошкільну освіту від 12.10.2021 № 6172. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72982
17. Проект Закону про дошкільну освіту від 01.11.2021 № 6172-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73109
18. Проект Закону «Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про дошкільну освіту" щодо забезпечення територіальної доступності дошкільної освіти» від 16.01.2021 № 4604. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70836
19. Проект Закону «Про внесення змін до Закону України "Про бібліотеки і бібліотечну справу"» від 02.02.2021 № 5002. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/213523.html>
20. Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
21. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про культуру" щодо загальних засад надання населенню культурних послуг» від 29.04.2021 № 1432-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1432-20#Text>
22. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
23. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15.09.2021 № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

24. Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» від 14.11.2017 № 2206-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2206-19#Text>
25. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 № 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>
26. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Порядку надання первинної медичної допомоги» від 19.03.2018 № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-18#Text>
27. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>